

Mirosław Mikołajczyk, *Bibliografia dialogu chrześcijańsko-żydowskiego w Polsce za lata 2001-2006 oraz Suplement do Bibliografii za lata 1945-2000*, Redakcja naukowa Waldemar Chrostowski, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2010 (Seria: Kościół a Żydzi i judaizm 10), ss. 524.

Zaangażowanie wiernych w „rozmowę” z wyznawcami judaizmu ma silne „zabarwienie” polityczne. Wystarczy wskazać na Jerozolimę, czy też „kwestię palestyńską”, a w Polsce – na niemiecki obóz Auschwitz-Birkenau oraz wioskę Jedwabne na Ziemi Łomżyńskiej, by uświadomić sobie i zrozumieć na jak wiele trudności politycznych, sprzężonych, czy wręcz „zrośniętych” z trudnościami kulturowymi, dialog chrześcijańsko-żydowski napotyka.

Poważnym problemem w prowadzeniu dialogu z judaizmem jest fakt, iż jego reprezentanci nie posiadają mandatu ogółu społeczności do prowadzenia „oficjalnych” doktrynalnych dyskusji. Brak jest w judaizmie centralnej władzy (na wzór instytucji pa-

pieża, czy Stolicy Apostolskiej), mającej niepodważalny autorytet w kwestii wiary i moralności. Fakt ten stanowi o konieczności prowadzenia przez Kościół „wielofrontowego” dialogu z różnymi i z wieloma (z wszystkimi) grupami społecznymi oraz wspólnotami religii żydowskiej.

Kościół opowiadając się za koniecznością prowadzenia dialogu międzyreligijnego i kierując się teologicznymi racjami (przede wszystkim zbawczym dziełem dokonany na krzyżu przez Jezusa Chrystusa) wychodzi ku swoim – w pewnym sensie – „starszym braciom w wierze” – Żydom. Dialog chrześcijańsko(katolicko)-judaistyczny, trudny dialog „zbratanych przeciwników” prowadzony jest od szeregu lat na wielu płaszczyznach. Nie jest to dialog powszechny, ogarniający wszystkich wyznawców Jezusa Chrystusa, jako jednej strony „rozmówców” oraz wszystkich Żydów, jako strony drugiej. Nie jest to w gruncie rzeczy ani możliwe, ani potrzebne. Możliwe i potrzebne jest natomiast ukształtowanie w wiernych obu monoteistycznych religii, nawiązujących do Patriarchy Abrahama, dyspozycji do zaangażowania się w dialog.

W dialogu chrześcijan i Żydów intencje stron w nim uczestniczących są odmienne. Żydzi chcą wskazać światu ogrom zła, które wiąże się ze złożonym zjawiskiem antysemityzmu, częstokroć poddawany manipulacji. Angażując się w dialog z chrześcijanami nie są zasadniczo zainteresowani jego aspektem religijnym. W podejściu takim tkwi paradoks, który trudno jest „zrozumieć” chrześcijanom. Spotkać można jednakże w kręgach akademickich uczonych Żydów i chrześcijan, którzy chcieliby inicjować i prowadzić dialog doktrynalny – teologiczny. Jest to wszakże niewielka grupa uczestników.

Kościół katolicki z kolei wyraźnie rozgranicza postać dialogu realizującego się na płaszczyźnie politycznej od tej postaci, która spełnia się w sferze religijnej. Dialog katolików z wyznawcami judaizmu (i z Żydami niewierzącymi również) nie ma na celu kumulacji win po stronie tego pierwszego partnera. W dialogu nie można żadną miarą dążyć do fałszywego upokarzania się. Poprzez dialog z Żydami chrześcijanie coraz bardziej utwierdzają się w postrzeganiu ich jako rzeczywiście „starszych braci w wierze” w jednego, jedyne Boga. Katolicy równocześnie oczekują – mając do tego pełne prawo – ażeby Żydzi również ich uznali za braci w wierze w tego samego Boga.

Celem dialogu chrześcijańsko(katolicko)-judaistycznego jest zbudowanie przez Kościół katolicki oraz inne Kościoły i wspólnoty eklezjalne nowej teologii judaizmu, w której fakt obwiniania Żydów za śmierć krzyżową Jezusa zostanie poddany reinterpretacji. Celem dialogu judaistyczno-katolickiego powinno być natomiast zbudowanie przez Synagogę nowej teologii chrześcijaństwa. Chrześcijanie nie mogą być przez Żydów – „aż do końca czasów” – posądzeni o antysemityzm. Grzech antysemityzmu potępiony został przez Urząd Nauczycielski Kościoła w rozlicznych dokumentach, w tym przede wszystkim przez Deklarację o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich *Nostra aetate*, ogłoszoną w czasie Soboru Watykańskiego II (28 X 1965 r.).

Katolicy mają coraz głębszą świadomość, iż antysemityzm jest grzechem, uderzającym również w chrześcijaństwo. Wiedzą, że religia Jezusa Chrystusa – prawdziwego Boga i Człowieka zakorzeniona jest w religii biblijnego Izraela. Wierzą, że spotkanie Jezusa oznacza spotkanie judaizmu. Pomiedzy wyznawcami obu religii – chrześcijaństwa i judaizmu, powinien coraz bardziej rozwijać się dialog, który będzie respektował nie tylko zasady doktrynalne i etyczne, ale też realia historii danego narodu oraz rzeczywistość teraźniejszości.

Dialog chrześcijańsko-żydowski jest dziś zatem – mimo rozlicznych przeszkód i trudności – imperatywem. Nie można do końca zrozumieć siebie bez podjęcia rozmowy z innym. Dotyczy to zarówno poszczególnych osób, jak i różnych społeczności, w tym religii. Środki komunikacji medialnej, nie tylko polskie, nieczęsto wskazują na fakt dialogu chrześcijan i Żydów. Bywają natomiast akcentowane wydarzenia godzące w dialog, czy go po prostu negujące.

Opracowane przez dra Mirosława Mikołajczyka dzieło z zakresu informacji naukowej pt. *Bibliografia dialogu chrześcijańsko-żydowskiego w Polsce za lata 2001-2006 oraz Suplement do Bibliografii za lata 1945-2000* stanowi cenną pozycję z zakresu informacji naukowej. Prowadzący badania na temat dialogu chrześcijaństwa z judaizmem, ale też podejmujący interdyscyplinarną analizę relacji Polaków i Żydów otrzymuje cenny przewodnik bibliograficzny. W epoce Internetu zdawać by się mogło, iż wszystkie informacje, w tym bibliograficzne wydobyć można z sieci. Nic bardziej złudnego. Myśl tę można wyrazić i takim stwierdzeniem:

Mr. Google nie potrafi wszystkiego odnaleźć i na każde pytanie udzielić satysfakcjonującej odpowiedzi.

Mirosław Mikołajczyk, religioznawca i bibliograf, przez lata pracował w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (wcześniej – w Akademii Teologii Katolickiej). Zatrudniony był w Instytucie (po zmianie nazwy – w Zakładzie) Dialogu Katolicko-Judaistycznego tych uczelni, gdzie kierował Pracownią Dokumentacji Bibliograficznej. Dał się poznać jako tytan pracy, dociekliwy i cierpliwy badacz. Jest on autorem licznych, oryginalnych zestawień bibliograficznych. Opracował m.in. dzieła: *Bibliografia dialogu chrześcijańsko-żydowskiego w Polsce za lata 1945-1995*. Przedmowa Waldemar Chrostowski, A. James Rudin. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1997 (Seria: Kościół a Żydzi i judaizm 6); *Bibliografia dialogu chrześcijańsko-żydowskiego w Polsce za lata 1996-2000*. Redakcja naukowa i przedmowa Waldemar Chrostowski. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2010 (Seria: Kościół a Żydzi i judaizm 9). Łączna objętość tych książek to 919 stron! „Księgi” te stały się „skarbcem” informacji o publikacjach z zakresu relacji katolicko-judaistycznych ale też i polsko-żydowskich.

W dorobku bibliograficznym M. Mikołajczyka jest i dzieło następujące: *Edyta Stein – Św. Teresa Benedykta od Krzyża. Bibliografia polska 1933-2013*. Redakcja naukowa ks. Jerzy Machnac, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Wrocław 2016, s. 201. *Notabene* – w 2012 r. Francesco Alfieri OFM wydał międzynarodową bibliografię Edyty Stein za lata 1942-2012. W dziele tym zarejestrowanych zostało blisko trzy tysiące not bibliograficznych (Fr. Alfieri, *Die Rezeption Edith Steins. Internationale Edith-Stein-Bibliographie 1942-2012*. Festgabe für M. Amata Neyer OCD. Sondernummer des Edith Stein Jahrbuches, Würzburg 2012, ss. 513). M. Mikołajczyk odnotował 1616 publikacji polskich i w języku polskim!

Bibliografia dialogu chrześcijańsko-żydowskiego w Polsce za lata 2001-2006 oraz Suplement do Bibliografii za lata 1945-2000 jest dziełem autorskim. M. Mikołajczyk poświęcił ogrom czasu, by nie tylko spisać tytuły dzieł, monografii, opracowań, przyczynków itd., ale dokonać weryfikacji i oceny zdobytych notek bibliograficznych. Na pewno każdą podawaną przez siebie pozycję zna

z autopsji. Książka stanowi kontynuację wcześniej opublikowanych i wskazanych wyżej tomów *Bibliografii dialogu chrześcijańsko-żydowskiego w Polsce* za lata: 1945-1995 oraz 1996-2000.

„Prezentowany zestaw bibliograficzny – czytamy w informacji Wydawnictwa UKSW rekomendującej książkę – zawiera materiały umożliwiające ocenę realiów dialogu, jego kontekstu religijnego, społecznego i kulturalnego. Potwierdza rozwój literatury dialogu, która dokumentuje jego wielowymiarową obecność w kulturze polskiej, wzbogaconą o wartości religijne i humanistyczne” („*Collectanea Theologica*” 86[2016] nr 2, s. 140).

W części dzieła: *Bibliografia dialogu chrześcijańsko-żydowskiego w Polsce za lata 2001-2006* (s. 89-400) zamieszczonych zostało 2193 notek bibliograficznych. *Suplement do Bibliografii za lata 1945-2000* (s. 13-88) zawiera natomiast 526 pozycji.

Dzieło zaopatrzone zostało w bardzo pomocne przy prowadzeniu naukowych eksploracji indeksy: „Indeks nazwisk” (s. 401-443), „Indeks nazw geograficznych”(s. 445-451) oraz „Indeks rzeczowy” (s. 453-524). Odsyłają one zainteresowanego pogłębieniem wiedzy z zakresu dialogu chrześcijańsko-żydowskiego do danej pozycji oznaczonej w książce określonym numerem porządkowym.

„Indeks nazwisk” – jak podkreśla M. Mikołajczyk – „zawiera w układzie alfabetycznym nazwiska i kryptonimy autorów, współautorów, redaktorów, tłumaczy, autorów przedmów, recenzentów, oraz osób wymienionych w tytułach prac, a także w adnotacjach podanych w nawiasach kwadratowych oraz pod opisem bibliograficznym. Wykaz obejmuje również nazwiska uczestników dyskusji redakcyjnych uwzględnionych w niniejszym zestawieniu” (s. 401). Wśród autorów o największej liczbie odwołań „prym wiedzie” Jan Paweł II. Wiele notek bibliograficznych dotyczy też Benedykta XVI. Autorami najczęściej pojawiającymi się w *Bibliografii* są ze strony katolickiej księża: Waldemar Chrostowski, Michał Czajkowski oraz arcybiskup Stanisław Gądecki. Przedostatni z wymienionych osób, M. Czajkowski, zarejestrowany jako tajny współpracownik komunistycznego aparatu bezpieczeństwa w epoce PRL, stanowić może „inspirację” do podjęcia niezmiernie ważnego tematu badawczego, np. tak sformułowanego: „Działalność aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej wobec wspólnoty religijnej Żydów w latach 1944-1990” Wśród autorów żydowskich

o największej liczbie przywołań (każde podane nazwisko odsyła do kilkunastu pozycji bibliograficznych) wymienieni zostali: Stanisław Krajewski oraz rabini: Michael Schudrich, Byron L. Serwin, Michael A. Singer. Autorzy prawosławni i protestancy są w „Indeksie nazwisk” obecni „śladowo”

„Indeks nazw geograficznych” zawiera nazwy kontynentów, państw, miast. Najczęściej przywoływanym państwem-miastem jest Watykan, następnie Izrael, dalej zaś Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Nazwa „Miasta Pokoju” – Jerozolima pojawiła się w spisie bibliograficznym blisko 40 razy. Dwukrotnie więcej „przywoływane” było Jedwabne. Szereg odwołań było też do następujących miast: Kraków, Lublin, Oświęcim, Poznań, najwięcej – Warszawa. Spośród miast zagranicznych w notkach bibliograficznych najczęściej pojawił się Asyż oraz Rzym. Podanie notek bibliograficznych podejmujących temat Jedwabnego jest znamienne. Dialog chrześcijańsko-żydowski w kontekście dyskusji i manipulacji politycznych i medialnych wokół takich tematów jak Jedwabne, stanowi niezmiernie trudne zadanie. Prowadzić go mogą jedynie osoby do tego zadania bardzo dobrze przygotowane.

W „Indeksie rzeczowym” M. Mikołajczyk uwzględnił setki zagadnień, aspektów, wątków tematycznych. W uporządkowanym alfabetycznie spisie „haseł” wielkimi literami wyróżnił następujące tematy: DIALOG CHRZEŚCIJAŃSKO-ŻYDOWSKI (s. 459-463), DIALOG CHRZEŚCIJAŃSKO-ŻYDOWSKI W POLSCE (s. 463-470), DIALOG JUDEO-CHRZEŚCIJAŃSKI W POLSCE (s. 470-472), DIALOG KATOLICKO-ŻYDOWSKI (s. 472-478), DIALOG KATOLICKO-ŻYDOWSKI W POLSCE (s. 478-483). Zarówno wyróżnione wielkością czcionki bloki tematyczne, jak też szereg innych, rozbudowanych odnośników tematycznych może stanowić niemal gotową listę haseł do (ewentualnego) leksykonu, bądź encyklopedii z zakresu dialogu chrześcijaństwa i judaizmu.

Książka – jak wyżej zaznaczono – podzielona została na dwie części. Pierwszy zamieszczony został „Suplement”, prezentujący notki bibliograficzne z lat: 1945-2000. Po nim „jawi się” zasadniczy korpus pracy – „Bibliografia dialogu...” z listą publikacji z lat 2001-2006. Układ książki nie koresponduje z tytułem, wg którego w pierw winna znaleźć się „Bibliografia dialogu...”, a następnie „Suplement” Fakt ten nie jest jakimś edytorskim uchybieniem, ale uważnemu czytelnikowi może rzucić się w oczy.

Lektura samej bibliografii może być pasjonująca, a cóż dopiero powiedzieć o tekstach, do których spis literatury odsyła czytelnika... „Indeks rzeczowy” pozwoli nie tylko zapoznać się z zagadnieniami skupionymi wokół kluczowego słowa „dialog”, ale też poznać problemy i wyzwania tegoż dialogu.

Redaktor naukowy rekomendowanego dzieła, ks. prof. dr hab. Waldemar Chrostowski przedstawia je następująco: „Nie ma innego kraju, gdzie dokonano tak wszechstronnej i całościowej pracy w zakresie dokumentowania publikacji na temat relacji chrześcijańsko-żydowskich. Każdy, kto zamierza dokonać syntezy i oceny tego, co się w Polsce wydarzyło, otrzymuje więc niezwykle wartościową pomoc” (s. 8).

Doktora Mirosława Mikołajczyka *Bibliografia dialogu chrześcijańsko-żydowskiego w Polsce za lata 2001–2006 oraz Supplement do Bibliografii za lata 1945–2000* jest pozycją wartościową, godną zarekomendowania: teologom, specjalistom z zakresu historii i kultury Żydów, religioznawcom, kulturoznawcom, historykom, politologom, dziennikarzom, nadto wszystkim osobom „dobrej woli”, dla których dialog międzyreligijny, w tym właśnie dialog chrześcijańsko-żydowski jest ważnym wyzwaniem, zadaniem oraz przesłaniem.

Eugeniusz Sakowicz